

НОВІ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ МАКРОМІЦЕТІВ У КАРПАТСЬКОМУ БІОСФЕРНОМУ ЗАПОВІДНИКУ

В. Джаган^{1*}, Ю. Щербакова¹, О. Сенчило²

¹Навчально-науковий центр “Інститут біології”, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64, Київ 01601, Україна
e-mail: veronika.dzhagan@univ.net.ua

²Ботанічний сад імені акад. О.В. Фоміна Київського національного універси-
тету імені Тараса Шевченка
вул. Симона Петлюри, 1, Київ 01032, Україна

У роботі наведено відомості про знахідки п'яти видів рідкісних і зникаючих макроміцетів, занесених до Червоної книги України, що були виявлені на території Карпатського біосферного заповідника протягом літа–осені 2011–2014 рр. Для кожного виду зазначено детальну характеристику виявленого локалітету, дані щодо поширення, еколого-ценотичні особливості й оригінальні фотозображення *Phaeolepiota aurea* (Matt.) Maire, *Catathelasma imperiale* (Fr.) Singer, *Strobilomyces strobilaceus* (Scop.) Berk., *Mutinus caninus* (Huds. ex Pers.) Fr. та *Lactarius lignyotus* Fr. Знахідка *L. lignyotus* становить особливий інтерес, оскільки значна популяція цього монтанного виду була також виявлена поза межами території Карпатського біосферного заповідника, в долині річки Чорна Тиса Рахівського р-ну Закарпатської обл., що може розглядатись як вагомий аргумент для створення у майбутньому спеціального мікологічного заказника для збереження цілісності популяції даного виду та його подальшої охорони.

Ключові слова: макроміцети, рідкісні види, Червона книга України.

Підвищення антропогенного впливу на навколишнє середовище зумовлює його докорінні зміни, тому особливої актуальності набуває проблема збереження й охорони живих організмів і вивчення біологічного різноманіття заповідних територій України. Одним із заходів, спрямованих на запобігання втраті біорізноманіття, є створення “червоних списків” видів, що перебувають під загрозою зникнення. До останнього видання Червоної книги України (ЧКУ) 2009 р. занесено лише 57 видів грибів-макроміцетів, із яких менше половини вказано для території Українських Карпат [14]. Через недостатнє вивчення раритетної складової мікобіоти Карпат і, зокрема, Карпатського біосферного заповідника (КБЗ), ця територія потребує ретельного обстеження з метою виявлення нових знахідок рідкісних видів грибів.

Для території КБЗ, за літературними даними, наведено 8 видів макроміцетів, занесених до ЧКУ, серед яких: *Clavariadelphus pistillaris* (L.) Donk, *Grifola frondosa* (Dicks.) Gray, *Hericium coralloides* (Scop.) Pers., *Lactarius lignyotus* Fr., *Phylloporus pelletieri* (Lév.) Quél., *Russula tucri* Bres., *Sparassis crispa* (Wulfen) Fr. та *Strobilomyces strobilaceus* (Scop.) Berk. [14].

У статті подано відомості про нові місцезнаходження п'яти рідкісних і зникаючих видів грибів, серед яких *Catathelasma imperiale* (Fr.) Singer, *Mutinus caninus* (Huds.) Fr., *Phaeolepiota aurea* (Matt.) Maire вперше зареєстровані на території КБЗ, а знахідка *Lactarius lignyotus* є другою. Зважаючи на те, що в Червоній книзі України здебільшого надаються досить стислі дані про місцезнаходження видів (без дат зборів, відомостей про конкретні рослинні угруповання, точних вказівок про місце кожної знахідки тощо), у статті

ми надаємо докладну інформацію про всі знайдені нами види, що може бути взяте до уваги при підготовці наступного видання ЧКУ.

Матеріали та методи

Матеріалом для даної статті стали зразки, зібрані протягом літа й осені 2011–2014 рр. у ході експедиційних виїздів до території КБЗ. Систематичне положення та сучасні латинські назви грибів узгоджено з номенклатурною базою даних “CABI Bioscience Databases. Index Fungorum” [16]. Для кожного виду вказується субстрат і рослинне угруповання, де він був виявлений, надається загальна інформація про локалітет і оригінальні фотозображення. Крім того, наводяться дані про загальне розповсюдження виду в Україні. Всі зразки зберігаються в Гербарії Київського Національного університету імені Тараса Шевченка (KWU).

Результати і їхнє обговорення

Нижче наводимо анотований список макроміцетів, занесених до ЧКУ, що були виявлені на території Карпатського біосферного заповідника.

BASIDIOMYCOTA

AGARICOMYCETES

AGARICALES

AGARICACEAE

Phaeolepiota aurea (Matt.) Maire, *Icones selectae Fungorum*, 6 Texte general 6: 111 (1928) (рис. 1).

Закарпатська обл., Рахівський р-н, Чорногірський масив КБЗ, на в'їзді до Кевелівського л-ва, молодий ліс із домінуванням *Picea abies* (L.) Karst., біля дороги, у траві, на ґрунті (шість плодівих тіл), 17.07.2014 р., збір. О.О. Сенчило.

Представник монотипного роду. Трапляється поодинокі, спорадично, інколи у великій кількості (в Криму), переважно на галявинах листяних або хвойних лісів, або в рудеральних ценозах, часто в асоціації з *Urtica dioica* L., на місцях пожеж, біля доріг, зрідка на залишках гнилої деревини. Однією з причин зміни чисельності розглядають посилене рекреаційне навантаження, зокрема збір плодівих тіл, оскільки гриб є їстівним. Охороняється на території Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника [14].

Созологічний статус: вразливий вид.

Поширення в Україні: Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Сумська обл. і Гірський Крим [4, 8, 14, 15].

Примітка: для території Карпат наша знахідка є другою, а для Закарпаття вид зареєстрований уперше.

Рис. 1. Плодові тіла *Phaeolepiota aurea* (фото Ю. В. Щербакової, В. В. Джаган).

Fig. 1. Fruiting bodies of *Phaeolepiota aurea* (photo by Yu. V. Shcherbakova, V. V. Dzhanan)

TRICHOLOMATACEAE

***Catathelasma imperiale* (Fr.) Singer, Revue Mycol. 5: 9 (1940) (рис. 2).**

Закарпатська обл., Рахівський р-н, Свидовецький масив КБЗ, околиці урочища Драгобрат (16 км від с. Ясіня), мішаний ліс із домінуванням *Picea abies* (L.) Karst., *Abies alba* Mill. та *Fagus sylvatica* L., біля дороги, серед коріння *P. abies* (кілька плодових тіл), 23.09.2011 р., збір. Ю.В. Щербакова; цей вид також був виявлений поза межами КБЗ – долина р. Чорна Тиса, околиці стаціонару географічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, ліс із домінуванням *P. abies* і *A. alba*, на схилі, серед коріння, 11.09.2014 р., збір. Ю. В. Щербакова.

У Карпатах трапляється переважно в густих молодих ялинниках, інколи у траві, на галявинах біля лісу, поодинокі або групами з 3–5 плодових тіл, які зазвичай сильно вкорінені у ґрунт. Надає перевагу зволоженим місцям. Мікоризоутворювач. Оскільки гриб є їстівним і досить часто трапляється в ялинових лісах Свидовецького масиву, грибники шанують його більше за білий гриб. Місцеві жителі називають *C. imperiale* гриб-корбан, пістряк, або царський гриб. Його вживають у їжу навіть у сирому вигляді. На думку місцевих жителів, жоден гриб не може зрівнятися з ароматом царського. На жаль, деякі не місцеві грибники, які не знають цей вид, збирають його, плутаючи з білим і, “розчаровані”, викидають. При особистому спілкуванні з місцевим населенням ми дізналися, що багато прибічників так званого тихого полювання цілеспрямовано приїжджають на Свидовець для збору виключно царського гриба, таким чином критично зменшуючи популяції цього рідкісного виду. Постає нагальна необхідність у спеціальних заходах охорони *C. imperiale*.

Отже, основними загрозами для *C. imperiale* в КБЗ і на прилеглих до нього територіях є вирубування дерев, витоптування грибниками та надзвичайно активний збір цього гриба у місцях поширення виду. Задля збереження цього виду доцільно порушити питання про введення контролю щодо несанкціонованого збору та продажу *C. imperiale* місцевим населенням.

Созологічний статус: рідкісний вид.

Поширення в Україні: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська обл. і Гірський Крим [6, 12, 14, 15]. Охороняється на території Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника [14].

Рис. 2. Плодові тіла *Catathelasma imperiale* (фото Ю. В. Щербакової).

Fig. 2. Fruiting bodies of *Catathelasma imperiale* (photo by Yu. V. Shcherbakova)

BOLETALES**BOLETACEAE**

Strobilomyces strobilaceus (Scop.) Berk., Hooker's Journal of Botany and Kew Garden Miscellany 3: 78 (1851) (рис. 3).

Закарпатська обл., Рахівський р-н, Черногірський масив КБЗ, у 2 км над с. Кваси, буюковий праліс, на схилі біля стежки серед коріння *F. sylvatica* (два плодових тіла), 28.07.2012 р., збір. Ю.В. Щербакова.

Росте у листяних, хвойних (переважно ялинових) і мішаних лісах, на ґрунті чи занурених у ґрунт залишках гнилої деревини [14]. Трапляється на території КБЗ і ПЗ "Розточчя", де охороняється як раритетний представник біорізноманітності. Необхідно створити ботанічні заказники в місцях зростання виду, відомих поза межами заповідників, та контролювати стан його популяцій [14].

Созологічний статус: зникаючий вид.

Поширення в Україні: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Харківська та Чернівецька обл. [1, 2, 6, 7, 10, 12–15].

Рис. 3. Плодові тіла *Strobilomyces strobilaceus* (фото Ю. В. Щербакової).

Fig. 3. Fruiting bodies of *Strobilomyces strobilaceus* (photo by Yu. V. Shcherbakova).

PHALLALES**PHALLACEAE**

Mutinus caninus (Huds.) Fr., Sum. veg. Scand., Section Post. (Stockholm): 434 (1849) (рис. 4).

Закарпатська обл., Рахівський р-н, Черногірський масив КБЗ, Кевелівське л-во, молодий ліс із домінуванням *P. abies*, біля дороги, на ґрунті (одне доросле плодове тіло та кілька у стадії яйця), 17.07.2014 р., збір. В.В. Джаган.

Трапляється в основному у листяних лісах, серед кущів, у вологих місцях, багатих на гумус і органічні рештки, на пеньках і гниючій деревині листяних порід. Охороняється на території Канівського ПЗ та ПЗ "Медобори" як раритетний представник [14]. Основні загрози на території заповідника – витоптування населенням місць, де він зростає.

Созологічний статус: рідкісний вид.

Поширення в Україні: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Сумська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська обл. і АР Крим [3, 4, 6, 9–13].

Рис. 4. Стадія «яйця» та доросле плодове тіло *Mutinus caninus* (фото В. В. Джаган, Ю. В. Щербакової).
Fig. 4. The immature («egg» stage) and mature fruiting bodies of *Mutinus caninus* (photo by V. V. Dzhagan, Yu. V. Shcherbakova).

RUSSULALES

RUSSULACEAE

***Lactarius lignyotus* Fr., Monogr. Lact. Suec.: 25 (1857) (рис. 5).**

Закарпатська обл., Рахівський р-н, Свидовецький масив КБЗ, в 10 км від с. Ясіня, мішаний ліс із домінуванням *F. sylvatica*, *P. abies* та *A. alba*, на ґрунті (кілька плодових тіл), 15.07.2014 р., збір. В.В. Джаган; також варто зазначити, що нами було виявлено значну популяцію даного виду поза межами КБЗ – в долині р. Чорна Тиса (околиці стаціонару географічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, ліс із домінуванням *P. abies* і *A. alba*) на ґрунті, серед підстилки, 10.09.2014 р., збір. Ю.В. Щербакова.

Трапляється невеликими групами, до 4 плодових тіл. Росте у хвойних (соснових, ялинових, ялицевих) лісах; на ґрунті, зрідка на трухлявих пнях. Мікоризоутворювач. Основні причини зміни чисельності – нерегульований збір населенням, санітарна рубка лісів. Охороняється в КБЗ (г. Піп Іван, долина р. Білий Потік, масив Свидовець) [14].

Созологічний статус: рідкісний монтанний вид, росте у гірських хвойних лісах.

Поширення в Україні: Закарпатська, Івано-Франківська, Київська та Львівська обл. [5, 12, 14, 15].

Рис. 5. Плодові тіла *Lactarius lignyotus* (фото Ю. В. Щербакової).
Fig. 5. Fruiting bodies of *Lactarius lignyotus* (photo by Yu. V. Shcherbakova).

Отже, раритетна складова мікобіоти КБЗ на сьогодні представлена 11 видами. Виявлено нове для КБЗ місцезнаходження *Lactarius lignyotus*, а також зареєстровано три нових види з ЧКУ, які є значно поширеними на території України, проте їх знахідки на території заповідника досі не були задокументовані. Знахідка типового для території монтанного виду *L. lignyotus* становить особливий інтерес, оскільки виявлене нами місцезнаходження і велика кількість плодових тіл можуть розглядатись як вагомі аргументи для створення у майбутньому спеціального мікологічного заказника для збереження цілісності популяцій даного виду та його подальшої охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акулов А. Ю., Ордынец А. В. Редкие грибы Национального природного парка "Томольшанские леса" // Научные исследования на территориях природно-заповедного фонда Харьковской области / под ред. А. А. Атемасова. Харьков: ХНУ, 2006. С. 17–24.
2. Волуца О. Д. Нові відомості щодо поширення раритетних видів макроміцетів у Чернівецькій області // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин: III Міжнар. наук. конф. (Львів, 2014). Львів, 2014. С. 176–181.
3. Гелюта В. П., Висоцька О. П. Нові знахідки видів роду *Mutinus* Fr. (Phallaceae) в Україні // Укр. ботан. журнал. 2007. Т. 64. № 3. С. 454–459.
4. Гелюта В. П., Висоцька В. П. Поширення на території Західного Полісся України видів грибів, занесених до Червоної книги України // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин: Міжнар. конф. (Київ, 2010). К., 2010. С. 229–231.
5. Гелюта В. П., Гайова В. П., Тихоненко Ю. Я. та ін. Гриби Природного заповідника "Торгани" // Природа Захід. Полісся та прилеглих територій. 2011. Т. 8. С. 88–108.
6. Джаган В. В., Придюк М. П., Сенчило О. О. Нові знахідки макроміцетів, занесених до "Червоної книги України" // Укр. ботан. журнал. 2010. Т. 67. № 4. С. 587–595.
7. Маланюк В. Б. Агарикоїдні та болетоїдні базидіоміцети широколистяних лісових угруповань Галицького національного природного парку // Природа Західного Полісся та прилеглих територій. 2014. Т. 11. С. 171–177.
8. Маланюк В. Б. Доповнення до попереднього списку грибів природного заповідника "Торгани" // Заповідна справа в Україні. 2012. Т. 18. № 1–2. С. 37–41.
9. Маланюк В. Б. Нові місцезнаходження занесених до "Червоної книги України" макроміцетів у Галицькому національному природному парку // Укр. ботан. журнал. 2013. Т. 70. № 2. С. 251–255.
10. Придюк М. П. Базидіальні макроміцети національного природного парку «Ужанський» / Розвиток системи біосферних резерватів в Україні: Міжнар. наук.-практ. семінар (Ужгород, 2014). Ужгород, 2014. С. 255–257.
11. Ткаченко Ф. П. Нові знахідки грибів, занесених до Червоної книги України // Укр. ботан. журнал. 2009. Т. 66. № 2. С. 250–252.
12. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 1. Біосферні заповідники. Природні заповідники / за ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко. К.: Фітосоціоцентр, 2012. 406 с.
13. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 2. Національні природні парки / за ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко. К.: Фітосоціоцентр, 2012. 580 с.
14. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

15. Andrianova T. V., Dudka I. O., Hayova V. P. et al. (2006 onwards) / Ed. D.W. Minter, I.O. Dudka. Fungi of Ukraine. Website. Version 1.00 [Електронний ресурс] www.cybertruffle.org.uk/ukrafung/eng.
16. CABI Bioscience Database. Index fungorum [Електронний ресурс] / Ed. P. Kirk, J. Cooper. <http://www.indexfungorum.org/names/names.asp>.

Стаття: надійшла до редакції 07.04.15

доопрацьована 23.10.15

прийнята до друку 27.10.15

NEW RECORDS OF MACROMYCETES FROM THE RED DATA BOOK OF UKRAINE IN CARPATHIAN BIOSPHERIC RESERVE

V. Dzhagan¹, Yu. Shcherbakova¹, O. Senchylo²

¹*Educational and Scientific Centre "Institute of Biology"*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

64, Volodymyrska St., Kyiv 01601, Ukraine

e-mail: veronika.dzhagan@univ.net.ua

²*O.V. Fomin Botanical Garden of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

1, Simon Petlyura St., Kyiv 01032, Ukraine

New records of 5 species listed in the Red Data Book of Ukraine are reported from Carpathian Biospheric Reserve during summer-autumn 2011–2014. Detailed distribution, ecological-coenotic features and original macrofotos of *Phaeolepiota aurea* (Matt.) Maire, *Catathelasma imperiale* (Fr.) Singer, *Strobilomyces strobilaceus* (Scop.) Berk., *Mutinus caninus* (Huds. ex Pers.) Fr. and *Lactarius lignyotus* Fr. are given. Finding of *L. lignyotus* poses a particular interest since a large population of this montane species was also found outside the territory of the Carpathian biosphere reserve, in the valley of the river Chorna Tisa (Rakhiv district, Transcarpathian region). This can be considered as a significant argument for the future creation of a special mycological reserve for the conservation of the integrity of this species' population as well as its future protection.

Keywords: macromycetes, rare species, Red Data Book of Ukraine.

НОВЫЕ МЕСТОНАХОЖДЕНИЯ ЗАНЕСЕННЫХ В "КРАСНУЮ КНИГУ УКРАИНЫ" МАКРОМИЦЕТОВ В КАРПАТСКОМ БИОСФЕРНОМ ЗАПОВЕДНИКЕ

В. Джаган¹, Ю. Щербакова¹, А. Сенчило²

¹*Образовательно-научный центр "Институт биологии"*

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ул. Владимирская, 64, Киев 01601, Украина

e-mail: veronika.dzhagan@univ.net.ua

²*Ботанический сад имени акад. О.В. Фомина Киевского национального*

университета имени Тараса Шевченко

ул. Симона Петлюры, 1, Киев 01032, Украина

В работе приведена информация о новых находках пяти видов макромицетов, занесенных в Красную книгу Украины, которые обнаружены в Карпатском

биосферном заповіднику в течение лета-осени 2011–2014 годов. Для каждого вида приведена детальная характеристика обнаруженного локалитета, сведения о распространении, эколого-ценотические особенности и оригинальные фотоизображения *Phaeolepiota aurea* (Matt.) Maire, *Catathelasma imperiale* (Fr.) Singer, *Strobilomyces strobilaceus* (Scop.) Berk., *Mutinus caninus* (Huds. ex Pers.) Fr. и *Lactarius lignyotus* Fr. Находка *L. lignyotus* представляет особый интерес, поскольку значительная популяция этого монотипного вида была также обнаружена вне территории Карпатского биосферного заповедника, в долине речки Чорная Тиса Раховского р-на Закарпатской обл., что может рассматриваться как существенный аргумент для создания в будущем специального микологического заказника для сохранения целостности популяций данного вида и его дальнейшей охраны.

Ключевые слова: макромицеты, редкие виды, Красная книга Украины.